

Włodzimierz Witczak

Roman Konkiewicz (1887-1939),
doktor medycyny, działacz
niepodległościowy i społeczny

Acta Medicorum Polonorum 1, 27-38

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Roman Konkiewicz (1887-1939), doktor medycyny, działacz niepodległościowy i społeczny

Włodzimierz Witczak

Wielospecjalistyczny Szpital Miejski im. Józefa Strusia w Poznaniu

Lekarz, działacz niepodległościowy i społeczny Roman Konkiewicz wciąż pozostaje postacią nieobecną w pamięci historycznej Wielkopolan. Posiada on wprawdzie hasło osobowe w „Polskim Słowniku Biograficznym” (autorstwa poznańskiej badaczki dziejów medycyny, Ludmiły Krakowieckiej), a także zwięzłe życiorysy w innych wydawnictwach podobnego charakteru, lecz wciąż brak jest szczegółowego opracowania jego postaci.¹

Roman Konkiewicz urodził się w dniu 6 grudnia 1887 r. w kilkutysięcznym powiatowym Strzelnie na Kujawach, w wielodzietnej rodzinie rzeźnika i oberżysty Antoniego, i Korduli z Langów. Ze związku Antoniego i Korduli, zawartego w dniu 18 maja 1881 r. w pobliskich Gębicach, urodziło się siedmioro dzieci: Wacław, Roman, Jan, Marianna, Wiktor, Władysław i Ignacy.² Edukację gimnazjalną rozpoczął w Progimnazjum w Trzemesznie. Kontynuował ją od 1905 r. w Królewskim Gimnazjum w Gnieźnie, gdzie w 1908 r. zdał egzamin maturalny. W okresie nauki należał do konspiracyjnego Towarzystwa Tomasza Zana (TTZ), organizacji

¹ PSB, t. XIII, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967-1968, s. 538-539 (L. Krakowiecka). Zob. też m.in.: Wielkopolski Słownik Biograficzny, Warszawa-Poznań 1982, s.347 (C. Demel); K. Brożek, Polska służba zdrowia w powstaniach śląskich i plebiscycie 1919-1921, Katowice 1973, s. 285; tenże, Polscy lekarze na Górnym Śląsku i Śląsku Cieszyńskim od końca XIX do połowy XX wieku, Katowice 2009, s. 26; M. Paluszkiewicz, J. Szewc, Słownik biograficzny członków tajnych towarzystw gimnazjalnych w Wielkim Księstwie Poznańskim 1850-1918, Poznań 2000, s. 99; Słownik biograficzny powstańców wielkopolskich 1918-1919, red. A. Czubiński, B. Polak, Poznań 2002, s. 164; A. Zarzycki, Dr med. Roman Konkiewicz (1887-1939), [w:] Wielkopolska Izba Lekarska. Tradycja i współczesność 1921-1999, red. A. Baszkowski, J.T. Marcinkowski i A. Zarzycki, Poznań 2000, s. 203-205.

² Archiwum Państwowe w Poznaniu (APP), zespół 1741, sygn. 10269, k.4-5.

(fot. Wiktor Dega)

Chwila wypoczynku przed wsią Wielkie Sieło (5 maj 1917 r.)

służącej samokształceniu młodzieży w zakresie historii, języka i literatury polskiej. W Gnieźnie udzielała lekcji literatury i historii Polski młodszym kolegom, przekazywał im także stosowne wydawnictwa książkowe. Już wówczas zainteresował się zagadnieniami społecznymi: na jednym z comiesięcznych zebrań członków TTZ wygłosił wykład „Położenie socjalne robotników wiejskich i miejskich w Poznańskim”.³ Medycynę studiował na wydziałach lekarskich uniwersytetów w Lipsku i Berlinie, uzyskując w 1913 r. dyplom lekarza.⁴ W tymże roku zdał w Berlinie państwowy egzamin lekarski, uprawniający do wykonywania zawodu.⁵ W Lipsku w latach 1911-1912 był prezesem Polsko-Akademickiego Stowarzyszenia Naukowego „Unitas”.⁶ W czasach gimnazjalnych i studenckich korzystał ze stypendium Towarzystwa Pomocy Naukowej im. Karola Marcinkowskiego – otrzymał z tego tytułu łącznie 1025 marek, co wobec ówczesnych kosztów studiów medycznych stanowiło kwotę raczej niewielką.⁷ W 1914 r. uzyskał w Berlinie stopień doktora medycyny. (Rozprawa stanowiąca podstawę promocji najprawdopodobniej nie ukazała się drukiem, bowiem nie wymienia jej żadna z dostępnych bibliografii).⁸ Od 1910 r. był aktywnym członkiem Związku Młodzieży Polskiej „ZET”, organizacji pozostającej pod politycznym wpływem narodowej demokracji. W 1911 r. uczestniczył w zjeździe „Ogniwa” we Lwowie, na którym przemawiał w imieniu młodzieży polskiej z terenów pozostających w granicach Rzeszy Niemieckiej.⁹ Utrzymywał kontakty z polskojęzycznym środowiskiem studentów górnośląskich we Wrocławiu. W 1913 r. wszedł w skład redakcji ukazującego się w Poznaniu miesięcznika „Brzask”. Czasopismo to, wydawane od października 1911 r. przez Józefa Walkowiaka i przeznaczone dla polskiej młodzieży akademickiej, prezentowało orientację narodową.

Po ukończeniu studiów Konkiewicz przyjechał w dniu 1 kwietnia 1914 r. do Poznania. Prawdopodobnie ze względów materialnych i z powodu trudności

³ W. Jeszke, Z dziejów TTZ gnieźnieńskiego w l. 1902-1911, Biblioteka Raczyńskich w Poznaniu, rkps sygn. 2642, k. 64-65, 67, 86.

⁴ T. Brzeziński, Polskie peregrynacje po dyplomy lekarskie (od średniowiecza po odzyskanie niepodległości w 1918 r.), Warszawa 1999, s. 334. Nie wymienia go G. Kusztelak, Polacy na studiach lekarskich w Berlinie (1810-1918), „Archiwum Historii Medycyny” 1972, T.XXXV, nr1/2, s.1-153.

⁵ „Brzask” 1913, R.III, nr 8, s.273.

⁶ R. Ergetowski, Studenckie organizacje Polaków na Uniwersytecie Lipskim w latach 1872-1919, Wrocław-1982, s. 192; tenże, Polski kabaret w Lipsku, „Przegląd Polonijny” 1982, R.VIII, z. 4(28), s.9 0. Autor wymienił Konkiewicza jako jednego z najbardziej zapamiętałych karciarzy wśród tamtejszych polskich studentów.

⁷ L. Bartkowiak, Zaslugi Towarzystwa Pomocy Naukowej im. K. Marcinkowskiego w kształtowaniu polskiego środowiska farmaceutycznego i lekarskiego w Wielkim Księstwie Poznańskim w latach 1841-1919, Poznań 1991, praca doktorska, Biblioteka Główna UM w Poznaniu, sygn. 135494, s. 329-330.

⁸ Nie rejestruje jej nawet fundamentalny Jahresverzeichnis der an den Deutschen Universitäten und Technischen Hochschulen erschienenen Schriften XXIX-XXX Jahrgang, Berlin 1913-1914.

⁹ F. Szymiczek, Stowarzyszenia akademickie polskiej młodzieży górnośląskiej we Wrocławiu 1863-1918, Wrocław-Warszawa-Kraków 1963, s. 201.

w rozwinięciu przynoszącej wystarczające dochody praktyki zawodowej już w tymże roku przeniósł się do niewielkiej miejscowości Rothwasser (dziś Czerwona Woda w powiecie zgorzeleckim) w powiecie gubińskim (Kreis Guben) na Górnych Łużycach (Ober Lausitz).¹⁰ W 1914 r. miejscowość ta liczyła 2419 mieszkańców. Zastępując tam lekarza niemieckiego (był nim doktor Richard Paul Zillmann, najprawdopodobniej powołany do służby wojskowej), ułatwiał rekrutom narodowości polskiej uniknięcie wcielenia do armii i służby frontowej.¹¹ Postępowanie takie – niezależnie od motywów – nie było jednak w pełni zgodne z zasadami etyki lekarskiej (a także z prawem), choć niektórzy lekarze-Polacy stosowali takie praktyki.¹² Po roku 1918 działalność taka bywała nawet podstawą dla przypisywania sobie zasług niepodległościowych i ubiegania się o wyróżnienia. Podczas pracy w Rothwasser utrzymywał jednak kontakty z Poznaniem i miejscowymi działaczami „ZET-u”, m.in. doktorem Ignacym Nowakiem, późniejszym uczestnikiem akcji powstańczej i plebiscytowej na Górnym Śląsku.¹³

W 1918 r. Konkiewicz służył w armii niemieckiej, lecz w końcu tego roku przebywał w rodzinnym Strzelnie (prawdopodobnie po ustaniu działań wojennych przyjechał odwiedzić rodzinę). Na wieść o wybuchu walk powstańczych w Poznaniu nakłonił i zmobilizował miejscową ludność polską do rozbrojenia liczącej około 90 żołnierzy niemieckiej załogi dowodzonej przez porucznika Koppego. Był jednym z mówców na wiecu zorganizowanym przez miejscowego „Sokoła” w dniu 29 grudnia 1918 r.¹⁴ Jego rola w tych wydarzeniach nie została jednak wyraźniej dostrzeżona – Władysław Driesen, uczestnik akcji powstańczej w Strzelnie zupełnie o Konkiewiczu nie wspominał; z kolei współczesny autor opracowania dotyczącego ówczesnych wypadków w mieście wymienił go (wraz z miejscowym doktorem Jakubem Cieślewiczem i felczerem, a de facto czeladnikiem fryzjerskim, Edmundem Boesche) tylko jako niosącego pomoc rannym powstańcom.¹⁵ Miasto zostało opanowane ostatecznie wieczorem w dniu 2 stycznia 1919 r., kosztem dwóch poległych, przez połączone powstańcze plutony gnieźnieński i wrzesiński pod dowództwem Mieczysława Słabeckiego, przy niewielkim współudziale oddziału dowodzonego przez Pawła Cymśa. Konkiewicz objął wówczas przewod-

¹⁰ L. Krakowiecka, op. cit., s. 538.

¹¹ Reichs-Medizinal-Kalender für das Jahr 1914, Leipzig 1914, s. 230.

¹² J. Basiński, Udział lekarzy polskich w pracy narodowościowej pod zaborem pruskim i w przygotowaniu powstania wielkopolskiego (1815-1918), „Archiwum Historii Medycyny” 1975, T.XXXVIII, nr 1, s. 42-43.

¹³ I. Nowak, W 75 rocznicę powstania ZET-u 1886-1961, [w:] ZET w walce o niepodległość i budowę państwa. Szkice i wspomnienia, red. T.W. Nowacki, Warszawa 1996, s. 299.

¹⁴ J. Kozłowski, Strzelno pod pruskimi rządami (1815-1918), Strzelno 2005, s. 155-162.

¹⁵ W. Driesen, Wyzwolenie Strzelna, [w:] Na froncie północnym powstania wielkopolskiego 1918-1919. Wspomnienia, Wyboru dokonał i wstępem opatrzył L. Gomolec, Poznań 1973, s. 47-50; K. Chudziński, Strzelno w powstaniu wielkopolskim 1918-1919, Strzelno 1986, s. 20-25.

nictwo Rady Ludowej w Strzelnie (do lutego 1919 r.); wszedł ponadto w skład Wydziału Wykonawczego Rady Robotniczo-Żołnierskiej na powiaty inowrocławski i strzelnęski. W 1919 r. w stopniu porucznika był lekarzem naczelnym powstańczego Szpitala Polowego nr 3 w Kcyni.¹⁶

Po likwidacji niemieckiej administracji na terenach Wielkopolski Konkiewicz zaangażował się w działalność na rzecz przyłączenia Górnego Śląska do Państwa Polskiego. Był jednym z organizatorów pomocy dla uchodźców po pierwszym powstaniu śląskim, przebywających w obozach na przygranicznych terenach Polski.¹⁷ W październiku 1919 r. Wojciech Korfanty powołał Sekretariat Plebiscytowy dla Górnego Śląska. Miał on przygotować utworzenie w Bytomiu Polskiego Komisariatu Plebiscytowego. Szefem Wydziału Organizacyjnego został Konkiewicz (zwano go „prawą ręką Korfantego”).¹⁸ Głównym zadaniem tego wydziału było zakładanie powiatowych komitetów plebiscytowych oraz działalność propagandowa. W 1920 r. uczestniczył jako wykładowca i egzaminator w trzymiesięcznym kursie sanitarnym Polskiego Czerwonego Krzyża, szkolącym personel pomocniczy na potrzeby przewidywanych ponownych działań powstańczych.¹⁹ Po przegranej przez Polskę plebiscycie (20 marca 1921 r.) na polecenie Korfantego organizował konferencje dotyczące losu ludności polskiej pozostającej po niemieckiej stronie granicy. Obok Konkiewicza uczestniczyli w nich m.in. znani z udziału w akcjach niepodległościowych lekarze śląscy, Ignacy Nowak i Maksymilian Wilimowski. Opracowano nawet wstępny projekt statutu Towarzystwa Górnoślązaków w Opolu; organizacja ta pozostała jednak tylko w sferze planów.²⁰ W trzecim powstaniu był szefem Biura Prezydialnego Naczelnej Władzy na Górnym Śląsku; pełnił także funkcję lekarza naczelnego 2 pułku powstańczego (zabrskiego) im. Tadeusza Kościuszki, dowodzonego przez kapitana Pawła Cymśa.²¹ Funkcja lekarza wojskowego została Konkiewiczowi zaproponowana najprawdopodobniej przez samego Cymśa, który miał sposobność poznania jego zdolności organizacyjnych podczas powstańczych wydarzeń w Strzelnie. Działalność na rzecz Górnego Śląska kontynuował także po klęsce działań powstańczych: na wiecu zorga-

¹⁶ J. Basiński, Zaplecze i środki sanitarno-medyczne wojsk sanitarnych powstańczej armii wielkopolskiej. Czas od 16.01.1919 do 13.11.1919, „Archiwum Historii Medycyny” 1979, T.XLII, nr 2, s. 167; K. Janicki, Szpitalnictwo wojskowe w Poznaniu i Wielkopolsce w okresie powstania wielkopolskiego i w pierwszych latach odzyskanej niepodległości, „Kronika Miasta Poznania” 1998, nr 4, s. 117.

¹⁷ K. Brożek, op. cit., s. 56.

¹⁸ Ibidem, s. 83. Zob. też I. Nowak, Kartki z powstań i plebiscytu, [w:] Pamiętniki powstańców śląskich. T. II. Red. F. Szymiczek i R. Hajduk, Katowice 1961, s. 5.

¹⁹ K. Brożek, op. cit., s. 80 i 95.

²⁰ M. Mroczko, Związek Obrony Kresów Zachodnich 1921-1934. Powstanie i działalność, Gdańsk 1977, s. 32.

²¹ K. Brożek, op. cit., s. 114, 247. Zob. też E. Hanke, Trudy i oczekiwania. Wspomnienia lekarza, Warszawa 1965, s. 112, 121, 123.

nizowanym w Poznaniu przez Komitet Obrony Górnego Śląska byłej Dzielnicy Pruskiej w dniu 25 października 1921 r. wygłosił – obok Korfantego – przemówienie w obronie tamtejszej ludności polskiej.²²

W Poznaniu doktor Konkiewicz osiadł na stałe w 1922 roku, po uprzedniej nostryfikacji dyplomu lekarskiego na Uniwersytecie Jagiellońskim. Zamieszkał przy ul. Wierzbicice 37a (po 1936 r. przeniósł się tamże pod numer 23).²³ Rozpoczął tu praktykę prywatną, którą łączył z obowiązkami lekarza Kasy Chorych. Rozwinął ponadto szeroką działalność społeczną, polityczną i organizacyjną. Ostatecznej krystalizacji uległy jego przekonania polityczne: odszedł od bliskich mu w czasach studenckich poglądów endeckich i związał się z niewielką liczebnie grupą młodej inteligencji wielkopolskiej sympatyzującej z Józefem Piłsudskim, która jeszcze w czasach pruskich w dniu 20 października 1918 r. utworzyła w Poznaniu Związek Młodej Polski. Jego członkowie wywodzili się głównie z kręgów TTZ i absolwentów wyższych uczelni niemieckich, uczestników niejawnych Grup Narodowych. Nie jest wykluczone, iż zmiana przekonań dokonała się u lekarza pod wpływem bardzo przezeń cenionego Wojciecha Korfantego, który sam w latach dwudziestych XX w. zerwał z ruchem endeckim, skłaniając się ku chrześcijańskiej demokracji.²⁴

Po zamachu majowym, w czerwcu 1926 r. część działaczy wywodzących się z tego Związku utworzyła Związek Naprawy Rzeczypospolitej. Na czele nowej organizacji stanęli Roman Konkiewicz, dowódca w powstaniu wielkopolskim i drugim powstaniu śląskim Mieczysław Paluch, oraz lekarze Leon Surzyński i Ireneusz Wierzejewski.²⁵ W sierpniu 1928 r. Związek Naprawy Rzeczypospolitej połączył się z Partią Pracy, tworząc Zjednoczenie Pracy Wsi i Miast. Prezesem zarządu wojewódzkiego Zjednoczenia, które *nota bene* przetrwało tylko przez dwa lata, został doktor Konkiewicz.²⁶ Był także członkiem Rady Wojewódzkiej Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem.²⁷ Głównym obszarem działalności społeczno-politycznej Konkiewicza pozostawał jednak sięgający początkami swojej działalności roku 1921 Polski Związek Zachodni (Związek Obrony Kresów Zachodnich). Pełnił funkcję prezesa zarządu wojewódzkiego tej organizacji i wchodził w skład zarządu głównego, wybranego w 1925 r. W tymże roku na

²² K. Brożek, op. cit., s. 183; A. Czubiński, Rola Wielkopolski w rozwoju polskiego ruchu narodowo-wyzwoleńczego na Śląsku w latach 1918-1921, „Przegląd Zachodni” 1971, R.XXVII, nr 3, s. 73.

²³ E. Balawajder, Wojciech Korfanty. Myśl katolicko-społeczna i działalność, Katowice 2001, s. 85-141.

²⁴ Rocznik Lekarski Rzeczypospolitej Polskiej na 1936 rok, szp. 869; Rocznik Lekarski Rzeczypospolitej Polskiej na 1938 rok, szp. 478; por. Księga adresowa M. St. Poznania, Poznań 1929, s. 140; Księga adresowa Miasta Stołecznego Poznania 1933, s. 198; Spis lekarzy członków Wlkp. Związku Lekarzy (Okręg Wielkopolski Związku Lekarzy Państwa Polskiego), Poznań b.d., s. 6.

²⁵ A. Czubiński, Poznań w latach 1918-1939, Poznań 2004, s. 160.

²⁶ Ibidem, s. 269.

²⁷ L. Krakowiecka, op. cit., s. 538-539.

zjeździe delegatów w Warszawie znalazł się w składzie Rady Naczelnej Związku. Wraz z nim członkami Rady Naczelnej zostali znani z wcześniejszej działalności narodowej i plebiscytowej na Górnym Śląsku lekarze Bronisław Hager i Henryk Jarczyk. Na walnym zjeździe Związku w dniach 18-19 listopada 1934 r. ponownie wybrano go do dwudziestodzieciuosobowej Rady Naczelnej, a 8 grudnia, po ukonstytuowaniu się dziewięciuosobowego Zarządu Głównego Związku, Konkiewicz znalazł się w jego składzie.²⁸ Za zasługi na rzecz tej organizacji otrzymał także godność jej członka honorowego. W dniu 6 września 1936 r. Konkiewicz stanął na czele Frontu Demokratycznego, skupiającego część wielkopolskich członków byłych organizacji: Związku Młodej Polski, Związku Naprawy Rzeczypospolitej oraz Zjednoczenia Pracy Wsi i Miast.²⁹ Przed nowymi wyborami do Rady Miejskiej Poznania, zapowiedzianymi na dzień 20 grudnia 1936 r., które jednak zostały odwołane ze względów formalno-proceduralnych przez Najwyższy Trybunał Administracyjny, kandydował z listy prorządowego Narodowego Obozu Pracy; we władzach miasta nigdy nie zasiadał.³⁰

Roman Konkiewicz od 1922 r. należał do Związku Lekarzy Zachodniej Polski. Ta organizacja zawodowa, założona w kwietniu 1919 r. z inicjatywy lekarzy wielkopolskich, stała się później częścią Związku Lekarzy Państwa Polskiego. W latach 1926-1927 Konkiewicz pełnił w nim funkcję wiceprezesa Okręgu Wielkopolskiego, następnie – do 1930 r. – prezesa, a w latach 1934-1939 wchodził w skład Zarządu Głównego. Za zasługi organizacyjne otrzymał godność członka honorowego Związku.³¹

Od 1928 r. Konkiewicz był członkiem Izby Lekarskiej Poznańsko-Pomorskiej na powiat i miasto Poznań, następnie członkiem zarządu, wreszcie, w latach 1935-1939, jej prezesem. W dniu 16 grudnia 1934 r. odbyły się w Poznaniu wybory do Rady Okręgowej Izby. W głosowaniu wzięło udział 790 lekarzy (na 1212 uprawnionych); wybrano 33 członków Rady i 17 zastępców. Zarząd V kadencji ukonstytuował się w dniu 17 lutego 1935 r. Konkiewicz zastąpił na stanowisku prezesa profesora higieny ogólnej Uniwersytetu Poznańskiego Pawła Gantkowskiego, który kierował Izbą od 1929 r. Rada Izby wyznaczyła ośmiu swych przedstawicieli – wśród nich Konkiewicza i Gantkowskiego - do Naczelnej Izby Lekarskiej w Warszawie. Należy dodać, iż w początkach 1939 r. powstał projekt podziału Izby na Poznańską i Pomorską, z planowaną siedzibą w Toruniu. Zarząd i prezes Izby zdecydowanie się temu sprzeciwili, a ich zdanie zyskało poparcie Naczelnej Izby Lekarskiej. Władze państwowe zignorowały jednak protest i na mocy

²⁸ M. Witkowski, *Od Związku Obrony Kresów Zachodnich do Polskiego Związku Zachodniego*, [w:] *ZET w walce...*, op. cit., s. 417-418.

²⁹ E. Długajczyk, *Sanacja śląska 1926-1939, Zarys dziejów politycznych*, Katowice 1983, s. 305.

³⁰ A. Czubiński, *Poznań w latach...*, s. 226.

³¹ L. Krakowiecka, op. cit., s. 539; E. Więckowska, *Lekarze jako grupa zawodowa w II Rzeczypospolitej*, Wrocław 2004, s. 181-192.

PRAWA AUTORSKIE
ZASTRZEŻONE

(fot. Wiktor Dega)

W okopach (22 luty 1917 r.)

rozporządzenia Ministerstwa Opieki Społecznej z dnia 15 czerwca 1939 r. dokonano rozdziału. Dla sprawnego przeprowadzenia tych zmian w dniu 3 lipca 1939 r. powołano doktora Leona Surzyńskiego na stanowisko komisarza nowej Izby Poznańskiej i likwidatora dotychczasowej.³²

Już w latach dwudziestych XX w. dokonywano reformy społecznej służby zdrowia i systemu Kas Chorych. Konkiewicz jako aktywny społecznie lekarz, a następnie prezes Izby zajmował zasadniczo przychylnie tym zmianom stanowisko, lecz w obawie przed nadmierną rozbudową części administracyjnej Kas, co mogłoby skutkować ograniczeniami wolności lekarskiej profesji, poszukiwał rozwiązania tych problemów w uporządkowaniu wzajemnych relacji Izb Lekarskich i Kas Chorych, przy zachowaniu pełni praw samorządowych Izb. Zabierał głos w tych kwestiach w publikacjach ogłaszanych w poznańskich „Nowinach Lekarskich” i organie Związku Lekarzy Państwa Polskiego, „Nowinach Społeczno-Lekarskich”. Czynił to tym łatwiej, że od 1924 r. był naczelnym i odpowiedzialnym redaktorem działu społeczno-lekarskiego „Nowin Lekarskich”. W 1925 r. pisał: *„Tylko ten lekarz będzie mógł skutecznie leczyć pacjentów, który nie ma ani przełożonych nad sobą, ani też nie jest skrepowany żadnymi formułkami lub przepisami. (...) Jeżeli Kasy chcą należycie spełnić swoje zadania i nie obniżyć poziomu naukowego i etycznego stanu lekarskiego, muszą zrozumieć, że lekarz kasowy nie może być urzędnikiem Kasy. Czynność lekarza kasowego musi być upodobniona do pracy w praktyce prywatnej”*.³³ Publikował ponadto w poznańskich tygodnikach „Sprawa Polska” i „Przegląd Poranny”. W latach 1924-1937 był członkiem zwyczajnym Wydziału Lekarskiego Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.³⁴

W dniu 14 stycznia 1934 r. Konkiewicz wziął udział w I Zjeździe Niepodległościowców byłej Dzielnicy Pruskiej w Poznaniu, w przygotowaniach do którego uczestniczył. Wszedł wówczas w skład komitetu badań historii polskich ruchów niepodległościowych.³⁵

Doktor Konkiewicz był także powszechnie znany z działalności filantropijnej – zabiegał o zaspokojenie zdrowotnych potrzeb uboższych warstw poznańskiej społeczności; wspomagał własnym sumptem studentów medycyny (także z kręgów rodzinnych), ułatwiał rozpoczęcie samodzielnej praktyki młodym lekarzom. Jego postać jako osoby znanej z działalności lekarskiej i charytatywnej wśród ówczesnego społecznego marginesu Poznania została kilkakrotnie wymieniona

³² A. Zarzycki, Izba Lekarska Poznańsko-Pomorska 1922-1939, [w:] Wielkopolska Izba Lekarska..., s. 54-57.

³³ R. Konkiewicz, Nasze stanowisko wobec kas chorych, „Nowiny Lekarskie” 1925, R. XXXVII, z. 1, s. 31-32.

³⁴ Poczec członków Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk 1857-2007, red. A. Pihan-Kijasowa, Poznań 2008, s. 224.

³⁵ Pamiętnik I Zjazdu Niepodległościowców byłej Dzielnicy Pruskiej w Poznaniu 14 stycznia 1934 r., red. M. Jabczyński, Poznań 1935, s. 9, 27, 43.

w pamiętnikarskiej relacji Marii Rataj zatytułowanej „Zaułki grzecznego miasta. Wspomnienia”.³⁶ Potrzeby w tym zakresie – nawet w stosunkowo zamożnym Poznaniu – były ogromne, zwłaszcza podczas kryzysu ekonomicznego w latach trzydziestych XX w. Dla ich zobrazowania (choćby tylko w odniesieniu do jednego problemu – gruźlicy) można odwołać się do wspomnień doktor Sabiny Skopińskiej, czynnej zawodowo w mieście i okolicznych wsiach w tym okresie.³⁷ Zaabsorbowany wielokierunkową działalnością publiczną i społeczną, nie pozostawił po sobie spuścizny naukowej. Teksty Konkiewicza zamieszczane w „Nowinach Lekarskich” i „Nowinach Społeczno-Lekarskich” miały charakter zdecydowanie publicystyczny lub polemiczny. Pomimo upływu dziesiątków lat niektóre zawarte w jego artykułach stwierdzenia pozostają aktualne. W 1935 r., pisząc na temat gospodarki finansowej Kas Chorych, zauważył krytycznie: *„Zbiurokratyzowanie, ociążałość, brak elastyczności, marnowanie pieniędzy na rzeczy nieistotne, oto cechy charakterystyczne naszych instytucji ubezpieczenia chorobowego. (...) Inwestycje budowlane, przeprowadzane w szerokich rozmiarach we wszystkich ośrodkach naszego kraju, pochłonięły ogromne sumy pieniężne bez jakiegokolwiek pożytku dla ubezpieczonych i kraju. (...) Prawie każda Kasa Chorych uważała sobie za punkt honoru, wybudować własny gmach, który z dumą określano jako ‘pałac zdrowia’; a budowano wszędzie nieracjonalnie i drogo”*.³⁸

W 1931 r. jego nazwisko znalazło się na liście stu osiemdziesięciu dwóch „pryjaciół, znajomych i kolegów”, subskrybentów wydanego w Poznaniu „Pamiętnika” przedwcześnie zmarłego Teodora Tyca (1896-1927), docenta historii prawa Uniwersytetu Poznańskiego, w 1920 r. zastępcy szefa Wydziału Prasowego Polskiego Komisariatu Plebiscytowego w Bytomiu, współzałożyciela Związku Obrony Kresów Zachodnich. Konkiewicz wpłacił na ten cel 20 złotych.³⁹

Początek II wojny światowej zastał Konkiewicza w Poznaniu. Nie zgodził się na ewakuację wraz z władzami administracyjnymi, choć był zapewne świadomy osobistego zagrożenia, bowiem jego działalność podczas powstania wielkopolskiego, powstań śląskich i późniejsza, w Związku Obrony Kresów Zachodnich, nie stanowiła dla Niemców tajemnicy i stała się przyczyną uznania go za wroga Rzeszy. Jego nazwisko znalazło się na sporządzonej przed wojną przez policję niemiecką liście obejmującej ponad 8700 osób tej kategorii („Sonderfahndungsbuch”). Kilka tygodni po zajęciu miasta przez wojska niemieckie Konkiewicz został aresztowany w dniu 23 października 1939 r. i osadzony w Forcie VII w Poznaniu. Według jednej z relacji zgłosił się sam na wezwanie Gestapo, bowiem zamierzający go

³⁶ M. Rataj, *Zaułki grzecznego miasta. Wspomnienia*, Poznań 1962, s. 22, 32, 44-45, 90.

³⁷ *Pamiętniki lekarzy. Wybór i wstęp J. Borkowski*, Kraków 1987, s. 90-134 (relacja S. Skopińskiej, bez tytułu).

³⁸ R. Konkiewicz, *O racjonalną gospodarkę w naszych instytucjach ubezpieczenia krótkoterminowego*, „Nowiny Społeczno-Lekarskie” 1935, R.IX, nr 11-12, s. 185-187.

³⁹ T. Tyc, *Pamiętnik*, Poznań 1931, s. 291.

zatrzymać funkcjonariusze poprzedniego dnia nie zastali go w domu. Po krótkim śledztwie został rozstrzelany w zbiorowej egzekucji w dniu 27 października 1939 roku (oficjalnie stracono go za próbę ucieczki; krążyła też wersja o samobójczej śmierci przez powieszenie).⁴⁰ Miejsce jego pochówku pozostaje nieznane; straconych grzebano zwykle w zbiorowych grobach w podpoznańskich lasach, a większość zwłok została w późniejszych czasach ekshumowana i spalona. Nazwisko lekarza widnieje na tablicy komemoratywnej wmurowanej w istniejącym w Forcie VII Muzeum Martyrologii Wielkopolan.

Działalność publiczna Konkiewicza została uhonorowana odznaczeniem go Krzyżem Niepodległości i Orderem Odrodzenia Polski V klasy.⁴¹

Roman Konkiewicz nie założył rodziny; można przypuszczać, iż wszechstronna działalność lekarska, polityczna i społeczna były dlań ważniejsze niż sprawy osobiste. Pozostawił (bliżej nieokreślony) majątek, o którego nabycie toczyła się w latach 1947-1949 wniesiona przez rodzeństwo i ojca – matka zmarła w 1942 r. – sprawa w Sądzie Grodzkim w Poznaniu.⁴²

W latach powojennych postaci doktora Romana Konkiewicza nie uhonorowano w stosowny sposób. Stało się tak zapewne z przyczyn politycznych, bowiem różne organizacje, w których działał i sprawował funkcje, uznawane były przez ówczesne władze komunistyczne za prawicowe, a nawet reakcyjne. Nieprzychylnie oceniano także działalność reaktywowanego Związku Obrony Kresów Zachodnich, który ostatecznie uległ likwidacji przez wcielenie go w 1950 r. do Ligi Morskiej. W dniu 18 lipca tegoż roku – uznane za relikty lat międzywojennych – zostały rozwiązane Izby Lekarskie, a po ich reaktywacji na mocy ustawy sejmowej z dnia 17 maja 1989 r. i późniejszych zmianach ustrojowych nikt z nowych władz – nie tylko samorządu lekarskiego – nie uznał za stosowne przypomnienie we właściwy sposób zasług wieloletniego prezesa Izby Lekarskiej Poznańsko-Pomorskiej, działacza niepodległościowego i społecznika. Ogólne przedstawienie sylwetki Romana Konkiewicza w okolicznościowym (i niskonakładowym) wydawnictwie Wielkopolskiej Izby Lekarskiej w 2000 r. to zbyt mało wobec formatu postaci.⁴³

⁴⁰ M. Olszewski, Fort VII w Poznaniu, wyd. II przejrzone, Poznań 1974, s. 87 i 120; C. Łuczak, Dzień po dniu w okupowanym Poznaniu. 10 września 1939 – 23 lutego 1945, Poznań 1989, s. 51; A. Maciejewski, Wspomnienia poznańskie, [w:] ZET w walce o niepodległość..., op. cit., s. 473. Ta relacja na temat okoliczności aresztowania Konkiewicza wydaje się mało wiarygodna.

⁴¹ Czy wiesz kto to jest? Red. S. Łoza, Warszawa 1938, s. 357.

⁴² APP zespół 1741, sygn. 10269 (akta sprawy spadku po Romanie Konkiewiczu).

⁴³ A. Zarzycki, Dr med. Roman Konkiewicz..., s. 203-205. Zob. też W. Witczak, Dr med. Roman Konkiewicz, „Gazeta Wyborcza” (Poznań), nr 268 (6181), 16 listopada 2009, s. 10 (wspomnienie z okazji 70. rocznicy zgonu).

Streszczenie

Artykuł przywraca pamięć o zasłużonym lekarzu wielkopolskim, dr med. Romanie Konkiewicz (1887-1939). Ukończył on studia lekarskie w Lipsku i Berlinie. W czasie I wojny światowej został przymusowo wcielony do armii pruskiej. Po zakończeniu wojny, uczestniczył w powstaniu wielkopolskim, a potem w powstaniach śląskich. W okresie międzywojennym był znany z działalności lekarskiej, społecznej (m.in. w organizacjach lekarskich) i charytatywnej. Redagował jeden z działów wydawanego w Poznaniu czasopisma „Nowiny Lekarskie”. Wybuch II wojny światowej zastał go w Poznaniu, gdzie aresztowali go Niemcy. W listopadzie 1939 r. został rozstrzelany.

Abstract

Roman Konkiewicz (1887-1939), a doctor, fighter for independence and social activist

Roman Konkiewicz (1887-1939) completed medical studies in Berlin. During World War I he was conscripted into the Prussian army, and then participated in the Wielkopolska Uprising and the Silesian Uprisings as a doctor. In the interwar period, he was well-known for his medical, social (among others, in medical associations) and charity activity. He was one of the editors of the “Nowiny Lekarskie” (“Medical News”), a journal published in Poznan. The outbreak of the World War Second found him in Poznan, where he was arrested by Germans. He was executed by firing squad in November 1939.

Słowa kluczowe: historia, dwudziesty wiek, lekarz, wojna światowa

Keywords: history, twentieth century, doctor, world war